

فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال دوم، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۲، پیاپی ۵
صفحات ۲۳-۳۸

تحلیل اثرات هدفمندسازی یارانه‌ها در توانمندسازی اقتصادی خانوارهای روستایی مورد: دهستان جایدرد در شهرستان پلدختر

حسین فراهانی*، استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه زنجان.
زهرا صدقی سراسکانرود، کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زنجان.
مهرشاد طولابی‌نژاد، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زنجان.

پذیرش نهایی: ۱۳۹۲/۰۶/۰۶

دریافت مقاله: ۱۳۹۱/۱۰/۰۸

چکیده

امروزه برخی کشورها برای دستیابی به توسعه، توانمندسازی را کامل‌ترین روش یافته‌اند. به خصوص در مورد روستاییان و اقشار آسیب‌پذیر. در واقع توسعه بدون توانمندسازی مردم، خصوصاً روستاییان مفهوم ناقصی است. بنا بر اعتقاد برخی، از مواردی که بر توانمندسازی اجتماعی به ویژه برای ساکنان نواحی روستایی تأثیر می‌گذارد، هدفمندسازی یارانه‌ها می‌باشد. بر این اساس پژوهش حاضر بر آن است تا به بررسی تأثیر هدفمند ساختن یارانه‌ها بر توانمندی اقتصادی خانوارهای روستایی بپردازد. تحقیق حاضر بر مبنای هدف از نوع کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی بوده و جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات نیز با استفاده از روش اسنادی و پیمایشی صورت گرفته است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسش‌نامه و مصاحبه حضوری بوده که در سطح خانوار روستایی توسط سرپرستان خانوارهای روستایی تکمیل گردیده است. جامعه آماری تحقیق شامل خانوارهای دهستان جایدرد بخش مرکزی شهرستان پلدختر با ۲۸ روستای دارای سکنه بوده است که از بین آن‌ها تعداد ۱۰ روستا معادل ۳۵ درصد روستاها به عنوان جامعه نمونه تحقیق انتخاب شده‌اند و تعداد ۸۰ خانوار روستایی نیز از طریق نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی شده انتخاب گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS و آزمون ناپارامتریک ویلکاکسون استفاده شده است. نتایج یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که یارانه پرداختی به خانوارهای روستاهای منطقه مورد مطالعه بر توانمندسازی اقتصادی خانوارهای روستاهای دهستان جایدرد دارای اثرات مثبت شامل افزایش قدرت خرید، افزایش میزان پس‌انداز و رفاه خانوارها، کاهش فقر، و ابزاری برای تأمین امنیت غذایی خانوارها، و اثرات منفی مانند کاهش سطح زیرکشت محصولات کشاورزی، کاهش میزان سرمایه‌گذاری برای توسعه فعالیت‌های کشاورزی، افزایش تورم و افزایش دریافت وام شده است.

واژگان کلیدی: یارانه هدفمند، توانمندسازی، رفاه خانوارها، توسعه روستایی.

Email:

* تماس: 09186200623
farahani1354@gmail.com

(۱) مقدمه

یکی از اساسی‌ترین اهداف استقرار دولت‌ها فراهم ساختن رفاه و توسعه برای جامعه است. دولت‌ها برای دستیابی به این اهداف از ابزارهای مختلف و متفاوتی استفاده می‌کنند که این موضوع در مورد دولت ایران نیز مصداق دارد (شاطریان و گنجی‌پور، 1389: 132). هم‌چنین توسعه و گسترش برنامه‌های تأمین رفاه اجتماعی از جمله عوامل مؤثر در ارتقای توانایی‌های بالقوه یک جامعه در تحقق اهداف توسعه آموزشی، اجتماعی، فرهنگی و هدف‌نهایی «توانمندسازی» آن کشور به حساب می‌آید (کیمیائی، 1390: 64). توانمندسازی به دنبال این است که مردم بتوانند خود آغازگر، کنترل‌کننده و رهبر توسعه باشند و در عین حال توان مشارکت آزادانه در پروژه‌ها و طرح‌های توسعه را نیز داشته باشند. در واقع این دیدگاه از توانمندسازی به دنبال نگرش جدیدی به قدرت و کنترل شرایط زندگی است (Lekoko and Merwe, 2006: 323-332).

امروزه اغلب کشورها برای دستیابی به توسعه پایدار «توانمندسازی» را کارآمدترین روش یافته‌اند (Parsons, 2001: 159-179). رابطه توانمندسازی با توسعه پایدار را می‌توان به سه شیوه بررسی کرد: 1- توانمندسازی از اجزای توسعه پایدار است؛ 2- توانمندسازی عامل توسعه پایدار تلقی می‌شود؛ و 3- توانمندسازی معلول توسعه پایدار به حساب می‌آید (میرزایی و همکاران، 1389: 100). در جامعه روستایی، ابعادی چون توانمندی اقتصادی و اجتماعی و روانی، بیشتر از ابعاد دیگر اهمیت دارند. عوامل مختلفی در فرایند توانمندسازی دخالت دارند که در این میان قابلیت‌ها و ویژگی‌های زمینه‌ای افراد، دارای نقش اهمیت خاصی است (شکوری و همکاران، 1386: 1-26). به منظور دستیابی به توانمندسازی از ابزارهای مختلفی استفاده کرده و اقدامات متعددی را می‌توان به مرحله اجرا درآورده است. از مواردی که بر توانمندسازی اقتصادی تاثیر می‌گذارد، هدفمندسازی یارانه‌ها می‌باشد. از جمله آثار مثبت اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در توانمندسازی و رفاه خانوارهای روستایی به طور عام می‌توان به افزایش قدرت خرید، افزایش میزان پس‌انداز و رفاه خانوارها، کاهش فقر، و ابزاری برای تأمین امنیت غذایی خانوارها نسبت به دوره قبل از هدفمندسازی اشاره کرد. در این زمینه، هدف اصلی این تحقیق بررسی اثرات اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها در توانمندسازی اقتصادی خانوارهای روستایی منطقه مورد مطالعه می‌باشد.

(۲) مبانی نظری

به رغم استفاده گسترده از یارانه به عنوان ابزار حمایت از بخش‌های خاص تولیدی و اقشار آسیب‌پذیر، هم‌چنان تعریف واحدی برای آن وجود ندارد. با این حال، برخی از مهم‌ترین تعاریف موجود در این خصوص را می‌توان به شرح موارد زیر برشمرد:

یارانه پرداخت‌های انتقالی بلاعوض نقدی و غیر نقدی دولت است که به صورت مستقیم یا غیرمستقیم برای افزایش قدرت خرید واقعی مصرف‌کنندگان، افزایش قدرت فروش تولیدکنندگان، عادلانه‌تر کردن توزیع درآمد، ثبات اقتصادی و جبران آثار ناشی از سیاست‌های دولت به منظور حفظ یا ارتقای رفاه اجتماعی اعطا می‌شود (Hedari et al, 2004: 159-175). در تعریف دیگر، یارانه یکی از ابزارهای حمایتی دولت در راستای حمایت از مصرف‌کنندگان و بخش‌های خاص تولیدی است که از مهم‌ترین اهداف آن ارتقاء عدالت اجتماعی، کاهش فقر و توزیع مجدد ثروت به نفع طبقات فقیر می‌باشد (عریانی، 1390: 31). یارانه‌ها را می‌توان از لحاظ هدف‌های دولت، مراحل پرداخت، چگونگی طبقه‌بندی در حساب‌های ملی، چگونگی انعکاس در حساب‌های ملی و چگونگی توزیع به پنج گروه به شرح ذیل دسته‌بندی کرد (جدول 1):

جدول شماره (1): انواع یارانه‌ها

انواع یارانه	اساس دسته‌بندی یارانه
مصرفی، تولیدی، توزیعی، خدماتی و صادراتی	بر اساس مراحل پرداخت
مستقیم و غیرمستقیم	بر اساس چگونگی طبقه‌بندی
آشکار و پنهان	بر اساس چگونگی انعکاس در حساب‌های ملی
اقتصادی، توسعه‌ای، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی	بر اساس هدف‌های دولت
یارانه باز، یارانه سرانه و یارانه هدفمند	بر اساس چگونگی توزیع

منبع: مصباحی مقدم و همکاران، 1389: 6.

دولت‌ها با سه هدف عمده مبادرت به پرداخت یارانه می‌نمایند (سیف الهی، 1381: 23): اول، بکارگیری صحیح منابع و امکانات کمیاب کشور؛ دوم، ثابت نگهداشتن یا جلوگیری از نوسان زیاد قیمت‌ها و در نهایت، توزیع مناسب و عادلانه قیمت‌ها.

پرداخت یارانه‌ها به دوران مرکانتیلیسم¹ باز می‌گردد که کشورها برای دستیابی به ذخائر طلا در سایر مناطق جهان می‌بایست کالاهایی تولید می‌کردند تا در تجارت خارجی مورد توجه قرار گیرد و برای این منظور به تشویق و حمایت از تولیداتی پرداختند که بازار مناسبی در مبادلات جهانی داشت (پژویان و همکاران، 1380: 222-245). با پیدایش اندیشه سودگرایی و افزایش ذخایر طلا و کالاهای گران‌بها، در راستای دستیابی به ذخایر طلای سایر مناطق جهان، کشورها ناگزیر از تولید کالاهایی بودند که قابلیت تجارت داشته باشد (عریانی، 1390: 31-52). قبل از جنگ جهانی دوم، تشویق و حمایت از تولیدهایی که بازار مناسبی در جهان داشت، مورد توجه قرار گرفت (قادری و همکاران، 1384: 528). این وضعیت تا زمان جنگ جهانی دوم ادامه داشت و از آن پس، دولت‌ها ناچار به دخالت بیشتر در فعالیت‌های اقتصادی

¹ Mercantilism

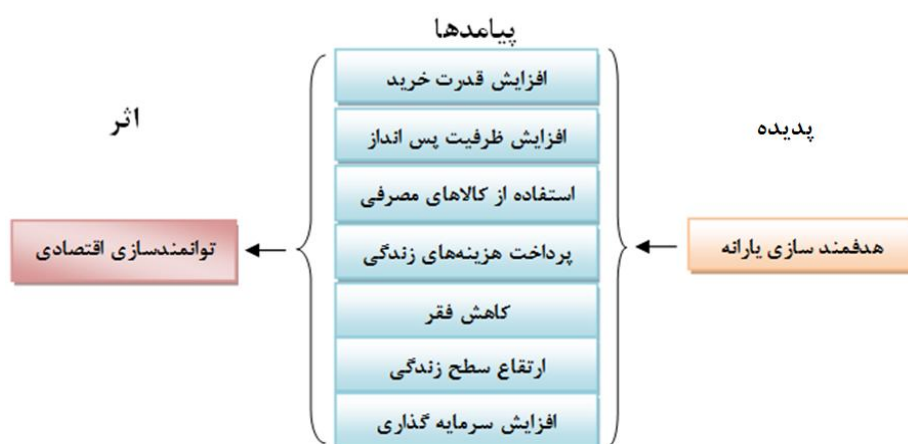
شدند که سهمیه‌بندی و قیمت‌گذاری کالاها از آن جمله بود (مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، 1382: 298). دهه 1970 با شکل‌گیری تفکر محوریت انسان در توسعه، این آگاهی ایجاد شد که برای مواجهه با مسائل مبتلابه توسعه‌نیافتگی کشورها، سرمایه فیزیکی کافی نیست و حداقل به اندازه سرمایه فیزیکی، مسائل و سیاست‌های اجتماعی و شکل‌گیری سرمایه انسانی هم ضرورت دارند. بنابراین سیاست‌های حمایتی اجتماعی در قالب دولت‌های رفاه و سیاست‌های یارانه‌ای در سرلوحه برنامه‌های توسعه کشورها قرار گرفت (حسینی و مالکی، 1387: 38).

سرآغاز شروع اعطای یارانه‌ها به مناطق روستایی به اواخر دهه 1960 میلادی بر می‌گردد. در آن دهه به علت گسترش سیاست‌های مربوط به انقلاب سبز، کشورهای مختلف و به خصوص کشورهای در حال توسعه با هدف دسترسی روستائیان به ابزار نوین تولیدی و در راستای افزایش تولیدات، شروع به دادن یارانه به روستائیان کردند (Dorward, 2008: 117). در حال حاضر، در بیشتر کشورهای توسعه یافته، سیستم رفاه اجتماعی (مالیات و یارانه) ابزاری اساسی در زمینه باز توزیع درآمد است (یگانگی-دستگردی، 1389: 59). در ایران حمایت‌های عمومی به دوره صفویه بر می‌گردد. این حمایت‌ها با تخفیف-های مالیاتی آغاز شد و با پیاده‌سازی سیستم‌های توسعه کشاورزی در دوران قاجار ادامه یافت (Hosseini 2010: 382-391). در حالی که یارانه به عنوان یکی از ابزارهای اصلی دولت در کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته برای توزیع مجدد درآمد و حمایت از گروه‌های بی‌بضاعت مورد استفاده قرار می‌گیرد (Permeah and Heydari, 2007: 1-26)، انقلاب اسلامی پیام آور عدالت در تمام زمینه‌ها بود. در جهت رسیدن به این هدف در سال‌های پس از پیروزی انقلاب، گرچه در تشکیلات اجرایی و چگونگی توزیع کالاهای یارانه‌ای تغییرهایی پدید آمد، اما هم‌چنان روند پرداخت یارانه تداوم یافت و تحول‌های اوایل انقلاب به طور طبیعی نظام پرداخت یارانه را در جهت توزیع عادلانه‌تر درآمدها سوق داد.

با توجه به مطالب فوق می‌توان گفت که مبنای نظری یارانه‌های هدفمند نقدی، نظریه نئوکلاسیک است (دینی‌ترکمانی، 1389: 157). هدفمندسازی بر این فرض استوار است که بخشی از جامعه برای دریافت کمک‌های انتقالی در اولویت بیشتری هستند و از آن جا که منابع محدود است باید در توزیع این کمک‌ها، اولویت‌ها رعایت شود (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، 1388). منظور از "هدفمندسازی یارانه‌ها" را می‌توان به صورت کاهش یا حذف تدریجی یارانه خانواده‌های پردرآمد و افزایش میزان یارانه به خانواده‌های کم درآمد تعریف کرد. یکی از محورهای مهم در نظام پرداخت یارانه‌ها "هدفمندکردن یارانه‌ها" به منظور توزیع مناسب‌تر درآمد و ثروت میان افراد مختلف جامعه می‌باشد (وزارت بازرگانی، 1387: 8).

از سوی دیگر به معنای کسب قدرت یا واگذاری و محول کردن انجام کاری خاص به منظور هدف مشخص (Mubashir, 1991: 99)، که عبارت است از کسب قابلیت‌هایی که طی آن فرد و جامعه توانایی کنترل یا تأثیرگذاری بر نیروهای مؤثر تعیین کننده، بر حیات خود را می‌یابد (دارابی، 1384: 272). تأمین رفاه از جمله مهم‌ترین اهداف هر نظام اقتصادی است و فراهم نمودن شرایط مناسب برای زندگی تمامی اقشار جامعه وظیفه‌ی اصلی کارگزاران و مسئولان اقتصادی کشور تلقی می‌شود. از این رو است که تغییر در رفاه یا هم‌زمان با آن تغییر در فقر از جمله زمینه‌های ارزیابی نظام‌های اقتصادی به شمار می‌آید (فرج‌زاده، 1382 به نقل از عمرانی و همکاران، 1388: 22). از آن جا که میزان رفاه اجتماعی خانوارها به میزان درآمد آن‌ها نیز بستگی دارد و توزیع مناسب درآمد باعث افزایش سطح رفاه اجتماعی و اقتصادی در کل جامعه و برای اکثریت خانوارها می‌شود، بنابراین توزیع عادلانه درآمد یکی از اهداف مهم برنامه‌های توسعه کشورها به شمار می‌آید (طرازکار و زیبایی، 1383: 139). در عین حال، اعطای یارانه از جمله مهم‌ترین راه‌های انتقال درآمد، حمایت (عمرانی و همکاران، 1388: 22) و توزیع عادلانه درآمدهاست و در توانمندسازی اقتصادی خانوارها موثر قلمداد می‌شود.

در روند برنامه‌ریزی روستایی ایران، موضوع تأثیر هدفمندسازی یارانه‌ها در توانمندسازی اقتصادی خانوارها، می‌تواند در زمینه‌هایی چون افزایش قدرت خرید، افزایش ظرفیت پس‌انداز خانوارها، استفاده از کالاهای مصرفی بادوام و کم‌دوام و پرداخت هزینه‌های زندگی (درمانی، آموزشی، هزینه مصرف آب و برق و سوخت) دنبال شود (شکل 1).



شکل شماره (۱): ابعاد تأثیر هدفمندسازی یارانه‌ها در توانمندسازی اقتصادی خانوارهای روستایی

۳ روش تحقیق

تحقیق حاضر در زمره تحقیقات کاربردی و از نظر روش در چارچوب روش توصیفی - تحلیلی قرار می‌گیرد. هم‌چنین جمع‌آوری اطلاعات به دو روش کتابخانه‌ای و میدانی بوده است. جامعه آماری تحقیق

شامل 2227 خانوار ساکن در 28 روستای دهستان جایدرد می‌باشد که از بین آن‌ها تعداد 10 روستا معادل 35 درصد کل روستاها به صورت تصادفی ساده به عنوان جامعه نمونه تحقیق انتخاب شد و با توجه به گستردگی خانوارها، تعداد 80 خانوار نیز به صورت طبقه‌بندی تصادفی به عنوان نمونه خانوارها انتخاب گردید. سپس با مراجعه به روستاهای نمونه تحقیق و با توجه به تعداد خانوار هر روستا، پرسشگری به صورت تصادفی ساده انجام شده است. برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها در سطح استنباطی از آزمون ناپارامتریک ویلکاکسون استفاده شده است.

جدول شماره (۲): ویژگی‌های روستاهای مورد مطالعه

روستا	تعداد جمعیت	تعداد خانوار	نوع روستا
چاله	233	43	کوهستانی
هلوش	1117	218	کوه پایه ای
باباخوارزم سفلی	193	41	کوه پایه ای - دشتی
سراب محمودوند	1900	420	دشتی
چم مهر بالا	649	142	دشتی
ولیعصر	1065	220	کوهستانی
اسلام آباد	234	45	دشتی
باغ علیا	189	41	کوه پایه ای - دشتی
چم گردله سفلی	566	124	دشتی
میدان بزرگ	618	134	کوهپایه ای

منبع: مرکز آمار ایران، 1385 و یافته‌های تحقیق، 1392

روستاهای مورد مطالعه در محدوده سیاسی دهستان جایدرد از توابع بخش مرکزی شهرستان پلدختر در جنوب استان لرستان واقع است. این بخش از شهرستان در مختصات 47 درجه و 25 دقیقه تا 47 درجه و 50 دقیقه طول جغرافیایی شرقی و 33 درجه و 5 دقیقه تا 33 درجه و 15 دقیقه عرض جغرافیایی شمالی قرار دارد. دهستان جایدرد از توابع بخش مرکزی شهرستان، که بر اساس سرشماری سال 1385 جمعیت آن 10727 نفر (2227 خانوار) بوده است. در روستاهای دهستان جایدرد نیز هدفمندی یارانه‌ها در حال بروز جلوه‌های اجتماعی و اقتصادی خود بوده است. در پژوهش حاضر سعی شده تأثیر این طرح در توانمندسازی خانوارهای روستایی دهستان مورد مطالعه بررسی شود.

(۴) یافته‌های تحقیق

مطالعات حاکی از آن است که بیشترین مقدار سنی پاسخ‌دهندگان این تحقیق 31 تا 40 سال و به لحاظ تحصیلات اکثر پاسخ‌گویان مدرک تحصیلی دیپلم و بالاتر از آن داشته‌اند. از نظر اشتغال 70 درصد

جامعه نمونه تحقیق را کشاورز، از نظر جنسیت 96/3 درصد پاسخگویان مرد، و 86/3 درصد پاسخگویان متأهل بوده‌اند (جدول 3).

جدول شماره (3): توصیف فراوانی سنی جمعیت مورد مطالعه

مشخصات پاسخ دهنده	بیشترین پاسخگو	درصد	تعداد پاسخگو
سن	40-31	40	32
تحصیلات	دیپلم و بالاتر	36/3	29
جنسیت	مرد	96/3	77
تأهل	متأهل	86/3	69
شغل اصلی	کشاورز	70	56
تعداد افراد خانوار	6-4	63/7	51

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

در پاسخ به سوال اصلی تحقیق در رابطه با تاثیر اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها بر توانمندی اقتصادی خانوارهای روستایی در منطقه مورد مطالعه در شش محور کلی به شرح زیر از تحلیل داده‌های آماری بهره گرفته شده است (جدول 4).

جدول شماره (4): شاخص‌ها و گویه‌های مربوط به هر شاخص

بعد	مولفه	شاخص‌ها
اقتصادی	وضعیت پس‌انداز و درآمد	ظرفیت پس‌انداز خانوار - میزان رضایت از درآمد خود - دریافت وام (مؤسسات قرض‌الحسنه و بانک‌ها)
	قدرت خرید و حوزه اختیار مصرف‌کننده	میزان قدرت خرید و تقاضای خانوار - استفاده از کالاهای مصرفی بادوام و کم دوام - میزان مصرف کالایی و غذایی
	میزان سرمایه گذاری	میزان سرمایه گذاری برای توسعه فعالیت‌های کشاورزی - میزان سرمایه گذاری در فعالیت‌های غیر کشاورزی - تأمین منابع مالی مورد نیاز برای توسعه کشاورزی
	مالکیت منابع و وسائل	مالکیت اراضی کشاورزی - مالکیت وسایل حمل و نقل - مالکیت عوامل تولید کشاورزی - مالکیت انواع دام‌ها - مالکیت مسکن
	استفاده از تکنولوژی و بکارگیری و روش‌های جدید	انتخاب تکنولوژی سازگار و مناسب - بهبود بکارگیری شیوه‌های جدید برای حفاظت از منابع آب و خاک - تمایل به روی آوری به شیوه‌های جدید آبیاری (قطره ای، بارانی)
	دسترسی	میزان دسترسی به منابع مالی و وام‌های بانکی - میزان دسترسی به نهاده‌های کشاورزی (کود و سم و بدر و غیره) - دسترسی به حمل و نقل و انتقال محصول به بازار مصرف

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

طبق مطالعات صورت گرفته (جدول 5)، پرداخت مستقیم یارانه‌ها به خانوارها موجب شد که بخشی از این یارانه بر اساس تمایل خانوار پس‌انداز شود. چنین به نظر می‌رسد با اجرای این طرح، نرخ میل به پس‌انداز در خانوار افزایش یافت. یکی دیگر از تاثیرات مثبت اجرای قانون هدفمندی یارانه‌ها، گسترش «عدالت اجتماعی» در جامعه است که باعث می‌شود تا هر کسی جدا از مقام و طبقه‌ای که در جامعه دارد، به یک اندازه از یارانه دولت برخوردار شود. اختصاص مستقیم یارانه توسط دولت باعث شده تا این

یارانه در بین افراد مختلف جامعه تقسیم شود و به نظر می‌رسد، عدالت ناشی از این قانون باعث افزایش رضایت مردم از هدفمندی یارانه و به طبع رضایت از میزان درآمد خود گردد. هم چنین پرداخت نقدی یارانه‌ها باعث کاهش دریافت وام از مؤسسات قرض‌الحسنه و بانک‌ها می‌شود.

جدول شماره (۵): وضعیت پس‌انداز و درآمد خانوارهای روستایی قبل و بعد اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها

زمان	طیف گویه‌ها	ظرفیت پس‌انداز خانوار		میزان رضایت از درآمد خود		دریافت وام از مؤسسات، بانک‌ها	
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
قبل از جرای طرح هدفمندی یارانه‌ها	خیلی کم	4	5	1/3	1	6	7/5
	کم	17	21/2	21/2	17	25	31/2
	متوسط	32	40	37/5	30	31	38/8
	زیاد	21	26/2	30	24	15	18/8
	خیلی زیاد	6	7/5	10	8	3	3/8
	مجموع	80	100	100	80	80	100
	میانگین	3/10		3/26		2/80	
	انحراف معیار	0/989		0/951		0/960	
	خیلی کم	6	7/5	3/8	3	3	3/8
	کم	7	8/8	7/5	6	6	7/5
بعد از جرای طرح هدفمندی یارانه‌ها	متوسط	3	3/8	15	12	12	15
	زیاد	41	51/2	41/2	33	33	41/2
	خیلی زیاد	23	28/8	32/5	26	26	32/5
	مجموع	80	100	100	80	80	100
	میانگین	3/85		3/78		3/91	
	انحراف معیار	1/159		1/201		1/058	

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

در جدول شماره 6 میزان تغییرات و سطح معناداری شاخص پس‌انداز و درآمد نسبت به دوره قبل از اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها که با بهره‌گیری از آزمون ناپارامتریک ویلکاکسون صورت گرفته، نشان داده شده و حاکی از اثرات پرداخت یارانه‌ها در توانمندی ساکنان نواحی روستایی مورد مطالعه است.

جدول شماره (۶): میزان تغییرات و سطح معناداری شاخص وضعیت پس‌انداز و درآمد

متغیرهای مورد نظر	Z	سطح معناداری
ظرفیت پس‌انداز خانوار	-4/445	0/000
رضایت از درآمد	-5/293	0/000
دریافت وام از مؤسسات و بانک‌ها	-5/769	0/000

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

با آزادسازی قیمت کالاهای یارانه‌ای و پرداخت مستقیم آن به گروه‌های هدف، آزادی عمل بیشتری در انتخاب کالاهای مصرفی حاصل می‌شود. در این حالت مصرف‌کننده با انتخاب‌های بیشتری روبه‌رو

می‌شود و با افزایش دامنه انتخاب افراد، رضایت‌مندی آنان افزایش می‌یابد. نقدی کردن یارانه‌ها و پرداخت آن به مصرف‌کننده، قدرت خرید او برای همه کالاها را افزایش می‌دهد و حق انتخاب کالا یا خدماتی که مطلوبیت بیشتری را ایجاد می‌کند، به فرد می‌دهد.

جدول شماره (۷): میزان قدرت خرید مصرف‌کننده‌های روستایی قبل و بعد اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها

زمان	طیف گویه‌ها	میزان قدرت خرید خانوار		استفاده از کالاهای مصرفی بادوام و کم دوام		میزان مصرف کالایی و غذایی		
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
قبل از اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها	خیلی کم	4	5	4	5	12	15	
	کم	16	20	30	37/5	38	47/5	
	متوسط	34	42/5	21	26/2	23	28/8	
	زیاد	24	30	21	26/2	6	7/5	
	خیلی زیاد	2	2/5	4	5	1	1/2	
	مجموع	80	100	80	100	80	100	
	میانگین	3/05		2/89		2/32		
	انحراف معیار	0/899		1/019		0/868		
	بعد از اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها	خیلی کم	6	7/5	4	5	1	1/2
		کم	6	7/5	6	7/5	3	3/8
متوسط		7	8/8	5	6/2	1	1/2	
زیاد		36	45	41	51/2	34	42/5	
خیلی زیاد		25	31/2	24	30	41	51/2	
مجموع		80	100	80	100	80	100	
میانگین		3/85		3/94		4/39		
انحراف معیار		1/170		1/060		0/803		

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

طبق بررسی‌ها می‌توان گفت (جدول 8) که اثربخشی هدفمندسازی یارانه‌ها در زمینه میزان قدرت خرید و تقاضای خانوار، استفاده از کالاهای مصرفی بادوام و کم دوام، میزان مصرف کالایی و غذایی در بین ساکنان روستاهای مورد مطالعه افزایش پیدا کرده و تفاوت معناداری نسبت به دوره قبل از اجرای هدفمندسازی یارانه‌ها در منطقه مورد مطالعه داشته است.

جدول شماره (۸): میزان تغییرات و سطح معناداری شاخص قدرت خرید و حوزه اختیار مصرف‌کننده

سطح معناداری	Z	متغیرهای مورد نظر
0/001	-3/179	قدرت خرید خانوار
0/000	-7/852	استفاده از کالاهای مصرفی بادوام و کم دوام
0/000	-5/578	میزان مصرف کالایی و غذایی

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

از دیدگاه بهره‌برداران، افزایش هزینه‌های تولید محصولات کشاورزی نسبت به دوره قبل از هدفمندسازی یارانه‌ها و عدم افزایش چندان محصولات میزان سرمایه‌گذاری برای فعالیت‌های کشاورزی نسبت به دوره قبل کاهش پیدا کرده و این باعث شده میزان سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های غیرکشاورزی (دامداری و کارگری در شهرهای مجاور) افزایش پیدا کند (جدول 9). هم چنین می‌توان گفت کاهش آب‌های زیرزمینی و کمبود آن نیز در این امر در منطقه مورد مطالعه بی‌تاثیر نبوده است. تأمین منابع مالی مورد نیاز نیز با کاهش نسبت با دوره قبل مواجهه شده است (جدول 10).

جدول شماره (9): میزان سرمایه‌گذاری در دهستان قبل و بعد اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها

زمان	طیف گویه‌ها	میزان سرمایه‌گذاری در توسعه فعالیت‌های کشاورزی		میزان سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های غیر کشاورزی		تأمین منابع مالی مورد نیاز برای توسعه کشاورزی
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
قبل از اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها	خیلی کم	2	2/5	4	5	0
	کم	9	11/3	37	46/3	24
	متوسط	20	25	31	38/8	25
	زیاد	44	55	7	8/8	31
	خیلی زیاد	5	6/2	1	1/2	0
	مجموع	80	100	80	100	80
	میانگین	3/70	2/55	3/08	0/854	
	انحراف معیار	0/906	0/778			
	خیلی کم	9	11/3	5	6/3	6
	کم	21	26/3	21	26/3	6
بعد از اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها	متوسط	21	26/3	23	28/8	23
	زیاد	24	30	24	30	40
	خیلی زیاد	5	6/2	7	8/7	5
	مجموع	80	100	80	100	80
	میانگین	2/86	3/09	3/40	0/989	
	انحراف معیار	1/188	1/081			

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

جدول شماره (10): میزان تغییرات و سطح معناداری شاخص میزان سرمایه‌گذاری

سطح معناداری	Z	متغیرهای مورد نظر
0/003	-3/020	میزان سرمایه‌گذاری در توسعه فعالیت‌های کشاورزی
0/000	-7/852	میزان سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های غیر کشاورزی
0/000	-4/045	تأمین منابع مالی مورد نیاز برای توسعه کشاورزی

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

جدول شماره 11 نشان می‌دهد که مالکیت وسایل حمل و نقل و مالکیت مسکن دارای تفاوت معناداری نسبت به دوره قبل از اجرای طرح هدفمندی یارانه در بین ساکنان نواحی روستایی بوده است و

در مالکیت عوامل تولید کشاورزی، مالکیت انواع دامها تا حدودی نسبت به دوره قبل تفاوت معناداری مشاهده می شود. البته در مالکیت اراضی کشاورزی نسبت به دوره قبل از اجرای طرح هدفمندی یارانه تفاوت زیاد معناداری مشاهده نمی شود.

جدول شماره (۱۱): میزان مالکیت منابع خانوارهای روستایی قبل و بعد اجرای طرح هدفمندی یارانهها

مالکیت مسکن	مالکیت انواع دامها		مالکیت عوامل تولید کشاورزی		مالکیت وسایل حمل و نقل		مالکیت اراضی کشاورزی		طیف گویه ها	زمان	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی			
7/5	6	3/8	3	11/3	9	2/5	2	0	0	خیلی کم	قبل از اجرای طرح هدفمندی یارانه ها
15	12	35	28	22/4	18	13/8	11	15	12	کم	
32/5	26	35	28	31/2	25	35	28	23/8	19	متوسط	
40	32	24/9	20	33/8	27	41/3	33	46/3	37	زیاد	
5	4	1/3	1	1/3	1	7/5	6	15	12	خیلی زیاد	
100	80	100	80	100	80	100	80	100	80	مجموع	
3/20		2/86		2/91		3/38		3/61		میانگین	
1/011		0/896		1/034		0/905		0/921		انحراف معیار	
7/5	6	1/3	1	6/3	5	2/5	2	11/3	9	خیلی کم	بعد از اجرای طرح هدفمندی یارانه ها
13/8	11	7/4	6	10	8	17/5	14	5	4	کم	
20	16	18/8	15	35	28	22/5	18	6/3	5	متوسط	
47/4	38	53/7	43	41/2	33	43/7	35	30	24	زیاد	
11/3	9	18/8	15	7/5	6	13/8	11	47/5	38	خیلی زیاد	
100	80	100	80	100	80	100	80	100	80	مجموع	
3/41		3/81		3/34		3/49		3/98		میانگین	
1/099		0/873		0/980		1/019		3/331		انحراف معیار	

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

جدول شماره (۱۲): میزان تغییرات و سطح معناداری شاخص میزان سرمایه‌گذاری

سطح معناداری	Z	متغیرهای مورد نظر
0/441	-0/770	مالکیت اراضی کشاورزی
0/000	-3/951	مالکیت وسایل حمل و نقل
0/003	-2/932	مالکیت عوامل تولید کشاورزی
0/035	-2/109	مالکیت انواع دامها
0/000	-3/601	مالکیت مسکن

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

با توجه به افزایش قدرت خرید و افزایش پس‌انداز در روستاها مورد مطالعه و با توجه به داده‌های جدول (13) از دیدگاه بهره‌برداران می‌توان گفت که هدفمندی یارانه‌ها در روستاها نسبت به قبل از اجرای آن توانسته است در مورد انتخاب تکنولوژی سازگار و مناسب، بهبود بکارگیری شیوه‌های جدید

برای حفاظت از منابع آب و خاک و تمایل به روی‌آوری به شیوه‌های جدید آبیاری (قطره‌ای و بارانی) مفید واقع شده و تفاوت معناداری نسبت به دوره قبل مشاهده می‌شود.

جدول شماره (۱۳): میزان استفاده از تکنولوژی و بکارگیری روش‌های جدید قبل و بعد اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها

زمان	طیف گویه‌ها	تمایل به روی‌آوری به شیوه‌های جدید آبیاری (قطره‌ای، بارانی)		انتخاب تکنولوژی سازگار و مناسب		بهبود شیوه‌های جدید برای حفاظت از منابع آب و خاک		
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
قبل از اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها	خیلی کم	16	20	30	37/5	27	33/8	
	کم	46	57/5	35	43/8	30	37/5	
	متوسط	8	10	9	11/2	15	18/8	
	زیاد	6	7/5	6	7/5	5	6/2	
	خیلی زیاد	4	5	0	0	3	3/8	
	مجموع	80	100	80	100	80	100	
	میانگین	2/20		1/89		2/09		
	انحراف معیار	1/011		0/886		1/058		
	بعد از اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها	خیلی کم	9	11/3	30	37/5	28	35
		کم	10	12/5	20	25	23	28/8
متوسط		9	11/3	5	6/3	4	5	
زیاد		23	28/7	14	17/5	16	20	
خیلی زیاد		29	36/3	11	13/8	9	11/2	
مجموع		80	100	80	100	80	100	
میانگین		3/66		2/45		2/44		
انحراف معیار		1/377		1/483		1/431		

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

جدول شماره (۱۴): میزان تغییرات و سطح معناداری شاخص استفاده از تکنولوژی و بکارگیری روش‌های جدید

سطح معناداری	Z	متغیرهای مورد نظر
0/010	-2/571	روی‌آوری به شیوه‌های جدید آبیاری (قطره‌ای و بارانی)
0/003	-3/005	انتخاب تکنولوژی سازگار و مناسب
0/006	-2/739	بهبود شیوه‌های جدید برای حفاظت از منابع آب و خاک

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

جدول شماره 15 نشان می‌دهد که میزان دسترسی به منابع مالی و وام‌های بانکی، میزان دسترسی به نهاده‌های کشاورزی (کود و سم و بدر)، دسترسی به حمل و نقل و انتقال محصول به بازار مصرف در میان ساکنان روستایی دارای تفاوت معناداری نسبت به دوره قبل از اجرای هدفمندسازی یارانه‌ها است.

جدول ۱۵ - میزان دسترسی قبل و بعد اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها از دیدگاه پاسخ‌گویان

زمان	طیف گویه‌ها	میزان دسترسی به منابع مالی و وام‌های بانکی		میزان دسترسی شما به نهاده‌های کشاورزی (کود و سم و بدر)		دسترسی به حمل و نقل و انتقال محصول به بازار مصرف	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
قبل از اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها	خیلی کم	5	6/2	2	2/5	1	1/2
	کم	27	33/8	6	7/5	9	11/2
	متوسط	27	33/8	17	21/2	36	45
	زیاد	14	17/5	34	42/5	32	40
	خیلی زیاد	7	8/8	21	26/2	2	2/5
	مجموع	80	100	80	100	80	100
	میانگین	2/90		3/82		3/31	
	انحراف معیار	1/063		0/991		0/756	
بعد از اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها	خیلی کم	8	10	8	10	1	1/2
	کم	7	8/8	19	23/8	7	8/8
	متوسط	21	26/2	28	35	21	26/2
	زیاد	31	38/8	19	23/8	40	50
	خیلی زیاد	13	16/2	6	7/5	11	13/8
	مجموع	80	100	80	100	80	100
	میانگین	3/42		2/95		3/66	
	انحراف معیار	1/167		1/090		0/871	

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

جدول شماره (۱۶): میزان تغییرات و سطح معناداری میزان دسترسی

سطح معناداری	Z	متغیرهای مورد نظر
0/100	-3/320	دسترسی به منابع مالی و وام‌های بانکی
0/000	-5/375	دسترسی به نهاده‌های کشاورزی (سهم، کود و غیره)
0/460	-2/000	دسترسی به حمل و نقل و انتقال محصول به بازار

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

۵) نتیجه‌گیری

بدون تردید مهم‌ترین اثر مثبت پرداخت یارانه نقدی در روستاهای مورد بررسی، «افزایش رضایت اجتماعی در بین مردم روستاها» است؛ چرا که مصرف کمتری خصوصاً از حامل‌های انرژی دارند و دارای بُعد خانوار بالاتری هستند. این عوامل موجب شده است که سطح رضایت اجتماعی در بین روستاییان افزایش پیدا کند. به نظر می‌رسد که پرداخت نقدی باعث وابسته شدن مردم به دولت و هم چنین کاهش ساعت‌های اختصاص یافته برای کار کردن از سوی ساکنان روستاهای مورد بررسی شده است. باید این نکته را در نظر گرفت که هر چند به هر فرد منابع جدیدی تعلق می‌گیرد، اما این منابع همراه خود اصلاح قیمت‌ها را یدک می‌کشد و در نتیجه حتی قدرت خرید مردم ساکن روستاها را، چندان افزایش نخواهد

داد و تاثیر آن بیشتر در دامنه انتخاب مردم خواهد بود؛ زیرا اولین و محتمل‌ترین نتیجه نقدی کردن یارانه‌ها، افزایش سطح قیمت‌ها تورم است.

از طرف دیگر، در روستاها افراد بدون درآمدی وجود دارد که پرداخت یارانه نقدی باعث ایجاد درآمد مستمر برای آن‌ها شده و عزت نفس آنان را نسبت به پیش از پرداخت یارانه نقدی، ارتقا داده است. به این ترتیب، ممکن است در نگاه اول این طور استنباط شود که در روستاها، منافع پرداخت نقدی یارانه‌ها بیشتر از اثرات منفی است. اما یک نکته منفی در این طرح ممکن است تمام نکات مثبت آن را از بین ببرد. پرداخت یارانه نقدی باعث شده تا حداقل نیاز درآمدی کاهش یافته و انگیزه کار در بین روستائین کم شود و بعضی از روستائیان بیکاری اختیاری را انتخاب کرده‌اند.

توجیهی که برای پرداخت این یارانه‌ها ارائه می‌شود، حمایت از اقشار کم درآمد و مبارزه با فقر است. یارانه‌ها یک یا چند گروه اجتماعی معین، مثلا اقشار کم درآمد را هدف قرار نمی‌دهند، بلکه غالبا تمام گروه‌های اجتماعی را در بر می‌گیرند. در واقع، هنوز هم حجم بالایی از این یارانه نقدی نصیب اقشار پر درآمد می‌شود و مبرهن است که دولت نباید این مبلغ را به همه دهک‌های اقتصادی جامعه بپردازد. در منطقه مورد مطالعه نیز هدفمندسازی یارانه‌های دارای نکات مثبت و منفی نسبت به دوره قبل از اجرای این طرح شده است. اجرای این طرح موجب افزایش ظرفیت پس‌انداز خانوار روستایی، میزان قدرت خرید و تقاضای خانوار برای خرید کالاهای مصرفی بادوام و کم دوام، افزایش مصرف کالایی و غذایی و افزایش سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های غیرکشاورزی شده که بر توانمندی خانوارها نسبت به دوره قبل موثر واقع شده است. هم چنین در زمینه بهبود بکارگیری شیوه‌های جدید برای حفاظت از منابع آب و خاک، استفاده از شیوه‌های جدید آبیاری (قطره‌ای و بارانی) و انتخاب تکنولوژی سازگار و مناسب با محیط نیز نسبت به دوره قبل تغییراتی مشاهده شده است. متقابلا اجرای این طرح باعث کاهش میزان سرمایه‌گذاری برای توسعه فعالیت‌های کشاورزی و به دنبال آن کاهش محصولات کشاورزی و سطح زیرکشت، افزایش تورم و افزایش دریافت وام (مؤسسات قرض‌الحسنه و بانک‌ها) شده است که همه این عوامل بر توانمندی خانوارهای روستاهای دهستان جایدرد تاثیرات مثبت و منفی داشته‌اند. در زمینه انواع مالکیت عوامل و وسایل تفاوت چندانی بین قبل و بعد از اجرای این طرح وجود ندارد. بنابراین با توجه به نتایج حاصله از تحقیق حاضر، پیشنهاد می‌گردد که نقدی کردن یارانه‌ها به گونه‌ای اصلاح گردد که ضمن ادامه پرداخت نقدی یارانه‌ها به اقشار کم‌درآمد و آسیب‌پذیر روستایی، موجب کاهش آثار منفی مورد اشاره در این تحقیق شود. هم چنین با استفاده از نظر کارشناسان در امر اجرا و استفاده از تجربیات کشورهایی که به نوعی اقدام به این نوع برنامه‌ها کرده‌اند، تبعات منفی احتمالی آن را به حداقل رسانند.

۶) منابع

- پژوهشگران، جمشید، امین رشتی، ناریس، پژوهشگران، صف و الفتی، سمن (1380)، جایگزینی یارانه نقدی برابر به جای یارانه کالایی، نشریه اقتصاداطلاعات سیاسی - اقتصادی، مهر و آبان 80 - شماره 169 و 170، ص 222 تا 245.
- حسینی، سیدشمس‌الدین، مالکی، امین (1384)، روش پرداخت یارانه و معیارهای انتخاب آن، بررسی تجربه کشورهای منتخب و ایران، بررسی‌های بازرگانی، شماره 13، ص 16 تا 25
- دارابی، حسن، (1384)، تبیین پیامدهای فضایی فعالیت های عمرانی در پرتو مشارکت مردمی مورد سکونتگاه های روستایی ناحیه کاشان، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس.
- دینی ترکمانی، علی (1389) هدفمند سازی یارانه ها: هدف ها و چالش ها، مجله اقتصاد «اطلاعات سیاسی- اقتصادی، بهمن و اسفند 89، شماره 281 و 282، ص 156 تا 171
- زارعی متین، حسن (1372)، فرهنگ و عملکرد سازمان، تهران، مجله دانش مدیریت، شماره 23 .
- سیف الهی، اسلامی (1381)، سیاست های حمایتی و نقش آن در توزیع درآمد، چالش ها و چشم اندازهای برنامه چهارم توسعه، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، تهران، چاپ دوم، ص 23
- شاطریان، محسن، گنجی پور، محمود (1389)، تأثیرات سرمایه گذاری های عمرانی در توانمندسازی روستاها (مطالعه موردی: روستاهای بخش ابوزیدآباد شهرستان کاشان)، فصلنامه پژوهش های روستایی، دوره 1، شماره 3، پاییز 89، ص 131 تا 152.
- شکوری، علی، رفعت جاه، مریم و جعفری، معصومه (1386)، مولفه های توانمندی زنان و تبیین عوامل موثر بر آنها، پژوهش زنان، دوره پنجم، شماره 1، ص 1 تا 26.
- طرازکار، محمد حسن، زیبایی، منصور (1383)، بررسی معیارهای رفاه اجتماعی و توزیع درآمد و فقر در جوامع شعری و روستایی. مطالعه موردی استان های فارس و اصفهان و سمنان، اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال دوازدهم، شماره 48، زمستان 83، ص 137 تا 164.
- عریانی، بهار (1390)، بررسی اثربخشی یارانه در بهبود توزیع درآمد در برنامه های توسعه ایران، مجله اقتصادی - ماهنامه بررسی مسائل و سیاست های اقتصادی، شماره 12، صفحات 31 تا 52
- عمرانی، محمد، فرج زاده، ذکریا و مجید دهمرده (1388)، عامل های تعیین کننده ی فقر و تغییرات رفاهی خانوارهای روستایی منطقه ی سیستان، مجله تحقیقات اقتصاد کشاورزی، جلد 1، شماره 2، ص 21 تا 42
- قادری، سیدفرید، رزمی، جعفر و صدیقی، عسگر (1384)، بررسی تأثیر پرداخت یارانه مستقیم انرژی بر شاخص های کلان اقتصادی با نگرش سیستمی، نشریه دانشکده فنی، ج 39، ش 4
- کیمیائی، سیدعلی (1390) شیوه های توانمندسازی زنان سرپرست خانوار، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال یازدهم، شماره 40، ص 63 تا 92.
- مجلس شورای اسلامی ایران (1388)، قانون هدفمندی یارانه ها مشتمل بر شانزده ماده و شانزده تبصره، جلسه علنی روز سه شنبه مورخ 15/9/1388 مجلس شورای اسلامی. مرکز پژوهش ها.
- مصباحی مقدم، غلامرضا، اسماعیلی گیوی، حمیدرضا و مهدی رعایائی (1388) بررسی و آسیب شناسی هدفمندسازی پرداخت یارانه ها، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی/ سال نهم/ شماره 35، ص 131 تا 192
- مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد (1382) فساد مالی و اقتصاد، تهران: مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد.

- میرزایی، حسین، غفاری، غلامرضا و کریمی، علیرضا (1389) توانمندسازی، صنعتی شدن و عوامل زمینه‌ای موثر بر آن (مطالعه موردی: مناطق روستایی شهرستان قروه)، مجله پژوهش‌های روستایی، شماره 4، ص 99 تا 128.
- وزارت بازرگانی (1387)، هدفمندسازی یارانه‌ها؛ بررسی مفهوم و تجربه کشورها، تهران، معاونت برنامه‌ریزی و امور اقتصادی، دفتر مطالعات اقتصادی.
- یگانگی دستگرددی، وحید (1389) تأثیر هدفمند کردن یارانه‌ها بر معیشت ساکنان مسکن مهر در تهران، مجله اقتصاد شهر، شماره هشتم، زمستان 89، ص 56 تا 71.
- Dorward, A et al, (2008), **towards 'smart' subsidies in agriculture? Lessons from recent experience in Malawi**, Natural Resource Perspectives.
- Eklund, L,(1999), **Form Citizen Participation to Community Empowerment**, University of Tampere.
- Eklund, L., (1999) **Form Citizen Participation to Community Empowerment**, University of Tampere.
- Heydari K, Permeh Z, Cheraghi D, Gholami S, Rasti M.(2004). **Reforming subsidy payment system of essential commodities in I.R.Iran with emphasis on targeting**.1st ed., Tehran: Institute for Trade Studies & Research; [in Persian].
- Hosseini Yekani, Seyed Ali, (2010), **Investigating the effects of targeting subsidies on macroeconomics variables of agricultural sector in Iran**, African Journal of Agricultural Research Vol. 6(2), pp. 382-391, 18 January, 2011
- Lekoko, R.N, and Merwe, M.V.D, (2006), **Beyond the Rhetoric of Empowerment: Speak the Language, Live the Experience if Rural Poor**, Internationa review of education, Vol.52, No. 3-4, PP. 323-332.
- Lekoko, R.N, and Merwe, M.V.D, (2006), **Beyond the Rhetoric of Empowerment: Speak the Language, Live the Experience if Rural Poor**, Internationa review of education, Vol.52, No. 3-4, PP. 323-332.
- Mubashir, H, (1991), **Empowerment, Democracy, Participation and Development South Asia**, Jornal of SID, No.1, p.99.
- Parsons, R. J. (2001), **Specific practice strategies for empowermentbased practice with women: A study of two groups**. Affilia- journal of women and social work. Vol. 16, no. 2, pp. 159-179
- Permeh Z, Heydari KH, (2007). **Identifying poor families and non poor families for targeting subsidies in Iran by employing proxy meanstest**. Iranian J. Trade Stud., 11(41): 1-26. Report No.638.